

RESSENYES

Manuela Aroca Mohedano, *Sindicatos y turismo de masas en las Baleares. Del Franquismo a la Democracia*. Palma: Edicions Documenta Balear, 2018, 280 pp.

La doctora Manuela Aroca -investigadora de la Fundación Largo Caballero i professora associada de la Universidad Complutense de Madrid- ha col·locat amb aquesta obra un projecte i un temps singular de la Mallorca de la Transició en la producció d'excel·lència de la historiografia espanyola. L'argument del llibre, clarament definit en el títol —sindicats i turisme en la transició del franquisme a la democràcia—, encaixa en la línia de recerca de l'autora, especialista en història social de la segona meitat del segle XX.

L'obra conté una introducció, vuit capítols i un epíleg. Ens presenta la realitat social de la Mallorca dels seixanta i ens hi ubica el moviment social cristià i el pes social i cultural de l'Església catòlica. El gruix de l'obra s'emmarca temporalment entre la segona meitat dels seixanta i el final del decenni dels setanta, amb la consolidació de la democràcia institucional, i amb la normalització de l'estructura sindical. A Mallorca durant aquest període estudiat es visqué una revolució social i demogràfica rellevant, marcada pel protagonisme d'un nou proletariat, ubicat en els sectors dels serveis i de la construcció.

Manuela Aroca analitza de forma clara i seqüencial els procediments i les estratègies dels col·lectius social-cristians que es constituïren en líders del sindicalisme en el món de l'hoteleria, un sector emergent i sense protocols de reivindicació ni de resistència fins llavors. Com a conseqüència d'això ens parla de les propostes de formació social de les bases, les primeres mobilitzacions i les pràctiques de suport (assessories laborals i estratègies electorals). Tot plegat a partir de l'existència de l'organització dels sindicats verticals (vigents fins el 1975-1976), fins arribar a les organitzacions sindicals democràtiques i la seva evolució des del 1969 fins el 1979, principalment.

Mallorca, en el marc de les Illes Balears, esdevingué un dels epicentres del gran projecte d'oferta d'oci i turisme per a l'Europa occidental que emergia de les frustracions i seqüeles de la Segona Guerra Mundial. El turisme naixia com una aposta del franquisme en connivència i en paral·lel al projecte europeista emergent.

Ben aviat el turisme esdevingué una indústria que generà la seva pròpia revolució i un nou escenari social, amb desigualtats flagrants. El paradís mediterrani tenia les seves clavegueres i generava conflictes, malestar social i marginació. En aquest paisatge hi va néixer una consciència de classe moderna i alternativa. La tradició sindical hispànica no tenia capacitat de respondre als desafiaments nous, la qual cosa provocà una recol·locació rellevant dels sectors socials i econòmics, en les estructures del sindicalisme vertical i l'Església, fins llavors hegemònica en el plànol de la moral social.

L'autora mateixa, resumeix el nucli central del títol en un moment determinat: «la experiencia mallorquina reviste un interés especial, por la configuración de un movimiento espontáneo, original y tan autónomo desde el punto de vista político» (p. 31). Francesc Obrador liderà clarament aquest moviment, amb un equip plural, afavorit per una circumstància única en la història de les Illes Balears.

Els factors que confluïren positivament en aquell procés van ser diversos. Per una banda, comptà amb col·laboradors d'una resistència i una creativitat excel·lent, segurament perquè eren joves i tenien la percepció que tot estava per fer i que la utopia era possible. També tingué accés a unes fonts documentals i d'hemeroteca extraordinàries, però sobretot el llibre està fonamentat en les percepcions i les experiències de gairebé tots

els protagonistes, la qual cosa permet a l'autora copsar aquells components essencials presents en qualsevol compromís social. L'exhaustivitat en la informació arriba a tal detallisme que, a vegades, es fa reiteratiu i repetitiu, i fins i tot els egos apareixen, en alguns casos, de forma desproporcionada als ulls de l'historiador o del lector.

Anam disposant d'un relat cada cop més consensuat del que suposà el boom turístic per Mallorca, acompanyat de totes les seves forteses i bondats, però sobretot associat a tantes i tantes fragilitats. Bartomeu Bennàssar ja ens havia advertit del drama ètic i social que anava associat a aquesta nova economia del lleure. Des del vessant de la història social i del moviment obrer, amb els treballs de David Ginard i Pere J. Garcia, sabem que el tardofranquisme està associat a immigració, inversió, desenvolupisme, abandonament del sector primari i boom de la construcció i l'hoteleteria com a motors econòmics. L'hotel apareix com un submón, amb les seves condicions inhumanes i degradants per a moltes treballadores i treballadors, que malvivien en condicions infrahumanes. Les denúncies eren cada cop més públiques i els denunciants militants que descrivien clarament el nou paisatge d'explotació.

El canvi social es produïa en una circumstància en la qual encara una part de l'Església catòlica i de la vella societat illenca imaginava que seria capaç de canalitzar la torrentada que sobrevenia massificada i cada cop més disposada a fer de l'illa el paradís de la festa. Amb relatiu poc temps el turisme arrasà el model tradicional religiós, acabà amb la rigidesa moral i deixà en evidència la superficialitat cultural i intel·lectual de la classe dirigent local, també la religiosa, centrada en les divisions internes.

L'autora deixa constància d'una Església sociològicament potent fins el 1968, car estava composta per individus formats en l'Església dels cinquanta, la qual, des de diferents observatoris de la realitat, havia generat dinàmiques de compromís social. Va ser precisament en aquest context de recuperació quan Pere Gabriel publicava *El moviment obrer a Mallorca* (1973), l'obra de referència historiogràfica a Mallorca.

A diferència de la societat de la segona meitat del vuit-cents i del primer terç del nou-cents, l'experiència que provocava el boom turístic i les seves repercussions en la lluita obrera eren absolutament desconeguts. A finals dels seixanta tot era nou i la vella estructura franquista, feta seguint un perfil de societat vertical (sindicats verticals, jerarquia catòlica, senyors/amos/jornalers), necessitava propostes noves i imaginatives; els dirigents del règim franquista mateix, que potenciaven el desenvolupisme i el consum de l'oci, eren conscients que calia una certa permissivitat. En general existia un cert consens que gairebé tot estava per fer.

Una de les principals forteses del treball són les fonts utilitzades. L'autora ha tingut accés al gairebé tots els protagonistes i a la documentació generada de forma sistemàtica durant els deu anys d'acció (1968-1979). Entre aquestes entrevistes orals sobresurten les de Francesc Obrador, Jesús Pérez, Antonio García, Maena Juan, Sinforosa García, Maria Bonnín i Carmel Bonnín, entre alguns altres. L'Arxiu de l'organització que ha pogut consultar a la Fundación Largo Caballero ha permès a l'autora entrar a fons en la temàtica i plantejar-se objectius innovadors i d'un gran interès per a la historiografia. La premsa local consultada reflecteix l'impacte del factor turístic en l'economia local, una rellevància que venia acompanyada de problemàtiques, conflictes i lluites que ja no es podien ocultar i només parcialment es podien censurar.

Aroca ens mostra el model d'empresariat hotel·ler que triomfava a la Mallorca dels seixanta i ens detalla algunes de les condicions de vida —que arriba a considerar com a xabolisme encobert (p. 39)— i el nivell cultural d'aquest proletariat modern generat pel turisme de masses. Unes temàtiques que ens remetien al comportament caciquil, dèspota, antidemocràtic, autoritari, fet a mida del model del règim franquista. Els sectors desenvolupistes i liberals que desencallaren el franquisme, ho feren sense consciència social, sense contemplar que l'obrer tenia drets laborals i d'esquena a les conquestes del passat. L'Església de Mallorca actua i fa sentir durant aquest decenni la veu d'una generació d'agents laics i de clergues units

en el compromís per la justícia, la transformació de la realitat i la convicció que la contestació i la lluita havia de ser total: a l'interior de la institució eclesiàstica i a l'exterior.

L'obra d'Aroca no parla del turisme, sinó de sindicalisme. Ens mostra la cara més crua d'una nova societat, coneguda ja com a societat turística. El llibre entra a fons en el component social i humà que generà el sector turístic, com un producte liberal, en mans d'individus que comptaven amb el suport del règim franquista. L'estudi, tanmateix, se centra bàsicament en un sindicalisme que també s'hauria d'entendre en un marc més general i més polièdric. Així mateix, en el relat hom apunta algunes absències notables com el fenomen Can Tàpera, el món de Marginalia (Jaume Santandreu i els capellans obrers), Caritas, les Germanes de la Caritat, els Acolliments amb tot el voluntariat

i els seus dinamitzadors invisibles (Gaspar Aguiló, P. Ramon Ballester, Caritas) o el paper de personatges tan rellevants com mossèn Josep Estelrich, entre d'altres, a més d'un col·lectiu de clergues i laics fascinats per la pastoral obrera.

Per altra banda, atès que l'autora introdueix el concepte «Illes Balears» per ventura hauria estat bé també presentar-nos la presència de temes relacionats amb Eivissa, Formentera o Menorca que, en aquest cas, apareixen excessivament minimitzats. Allò ben cert és que aquesta experiència ha reduït els prejudicis sobre el fet religiós per part de l'esquerra contemporània illenca i ha atorgat a l'Església catòlica un prestigi social que, en bona mesura, encara persisteix en la cultura d'esquerres actual.

Pere Fullana Puigserver

Universitat de les Illes Balears –
GEDHE/IRIE